

Samvittighedssager

Af Jesper Veiby

v.1.0 Juli 2013

Kristent Institut

Artiklen er udgivet i regi af Kristent Institut
og må frit videreformidles, blot det sker uforandret

Mange kristne har aldrig hørt om det begreb, der kaldes *adiafora*, og en del andre vil formodentlig stille sig skeptiske overfor det. Der er imidlertid grund til at tro, at anerkendelsen af *adiafora*-spørgsmål på et både lavpraktisk og principielt plan har betydning for kirkens enhed.

Begrebet opstod i kølvandet af reformationen og blev i første omgang anvendt på kirkelige handlinger og liturgier. Påstanden var her, at der var en række "mellemting", som *adiafora* betyder, som Skriften hverken påbød eller forbød, og som man derfor ikke burde strides over. Typiske eksempler i den datidige kontekst ville være præstens påklædning og den kirkelige liturgi. Men det følger næsten naturnødvendigt, at princippet er alment gældende, og begrebet af samme grund bør anvendes bredt.

Den grundlæggende diskussion angår, om alt her i livet kan afgøres med et klart ja eller et klart nej; altså om alle forhold i den enkeltes og i kirkens liv med bibelsk rygdækning vil kunne rubriceres som enten forbudte, påbudte eller tilladte.

Det er en fristende position, som logisk må følge en af tre modeller. Enten er alt, som ikke er forbudt, tilladt. Eller også er alt, som ikke er tilladt, forbudt. Eller også kan man i det mindste via en grundig læsning af Skriften og en analog anvendelse af de principper, som findes heri, træffe klare afgørelser på alle andre områder.

De to første positioner falder på deres egen urimelighed. Hvis alt, som ikke specifikt forbydes i Skriften, dermed er tilladt, ville man være tvunget til at tillade åbenlyse, men nutidige former for synd. Og hvis alt, som ikke specifikt er tilladt eller nævnt som et eksempel, af den grund er forbudt, ville man være nødt til at forbyde rent nutidige, men i øvrigt trivielle fænomener. Hvis man i stedet henholder sig til det tredje princip, så ville man f.eks. let kunne slutte, at pornografi ikke direkte er forbudt, men er forbudt på grund af det tilknyttede begær; at narkotika ikke direkte er forbudt, men analogt må forbydes, når den mildere rus i form af fuldskab forbydes; og at moderne fænomener som biler må være tilladte, når Bibelen ikke misbilliger transport med andre og datidige midler.

Spørgsmålet er imidlertid ikke, om man i visse eller mange tilfælde vil kunne udtale sig med (stor) sikkerhed. Det springende punkt er, om man vitterligt vil kunne udtale sig om *alt*; altså om alle områ-

der i kirkelivet såvel som livet i almindelighed er dækket ind af principielt entydige svar udfra Skriften.

2.

Faktum er her, at Skriften selv skærer igennem og i det mindste definerer et enkelt sådant område, hvor der ikke gives ét entydigt og universelt svar. Nemlig i spørgsmålet om helligdage og spiseregler, hvor Paulus overfor romerne slår fast, at "enhver skal stå fast ved sin overbevisning".¹ Nogle regner alle dage for lige, andre helligholder nogle dage, sabbatter, søndage eller højtidsdage. Begge parter er fri til at følge sin egen overvisning. Nogle spiser svinekød, andre gør ikke.² Begge parter er fri til at følge sin egen overbevisning.

Når nu Bibelen udtrykkeligt stiller den enkelte kristne frit, så besvares spørgsmålet fra før også dermed benægtende: nej, der kan ikke findes et entydigt og universelt svar på alle spørgsmål, der er derimod spørgsmål, hvor Gud sætter den enkelte fri til at følge sin egen samvittighed.

Dette kunne man kalde de *egentlige adiafora-spørgsmål*. Betegnelsen er hverken bibelsk eller indarbejdet, men anvendes her af pædagogiske grunde. Uanset om der er mange eller få sådanne områder, må den kristne naturligvis erklære sig enig i, at hvis Gud stiller os frit, så er vi stillet frit. Det samme må gælde de områder, hvorom der absolut intet siges i Skriften, og hvor Skriften er tavs. Det vil nemlig være umuligt at hævde, at Skriften viser vejen til frelse og samtidig mene, at der er handlinger, som hverken direkte eller indirekte er omtalt i Skriften, og som alligevel fordømmer den enkelte. Hvis Skriften er tavs, er sagen i det mindste ikke et salighedsspørgsmål, men højest et samvittighedsspørgsmål for den enkelte. Det samme må her gælde de tilfælde, hvor Skriftens ord ganske enkelt ikke er klare, talrige eller entydige nok til, at man

¹ Rom.14,5

² Svinekød er her valgt som eksempel, selvom også afgudsofferkød nævnes af Paulus. Her er der dog et argument for, at det forbud mod afgudsofferkød, som blev vedtaget på apostelmødet i Apg.15,29 og forud for brevene til Korinth og Rom, stadig er gældende, og at Paulus ikke egentlig ophæver det, men blot afviser pligten til at foranstalte undersøgelser om det, man spiser. Spiseregler omkring kød generelt eller svinekød specifikt er der derimod ingen diskussion om, hvilket også fremgår implicit af Galaterbrevet, hvor Peter først spiser (ikke-kosher) med hedningerne (Gal.2,12+14).

kan danne sig en sikker formodning om, hvad der er rigtigt og forkert.

De egentlige adiaforaspørgsmål kan hermed siges at være et trin over de *banale adiaforaspørgsmål*. Der er talrige trivielle områder, hvor den kristne har frihed til at handle på basis af sine følelser eller sit bedste skøn. Der er således næppe nogen seriøs bibellærer eller teolog, der vil fratage den kristne valget mellem cornflakes eller havregryn, eller mellem fløjl og denim, men det er omvendt heller ikke særligt frigørende at blive givet valgfrihed mht. banaliteter.

I den anden ende af skalaen afgrænses adiafora af den *falske adiaforaspørgsmål*, hvor nogle måtte hævde deres valgfrihed trods klare bibelske teksters ord om det modsatte. Alt kan ikke rubriceres som adiafora med den påstand, at man selv tolker en given tekst anderledes og har ret til dette, og den kristnes frihed mht. samvittighedssager er selvsagt ikke en licens til åbenlys synd.

Til trods for, at adiafora som begreb er blevet hæftet på banaliteter som præsters påklædning, så må man fastholde, at de bibelske eksempler - som ganske vist ikke benævnes adiafora, men eksemplificerer det - hverken angår det klart tilladte, det klart påbudte eller det klart forbudte. Adiafora må i stedet ud fra de bibelske eksempler forstås som adfærd og handlinger, der uden klar rygdækning i Skriften skaber anfægtelser eller samvittighedskvaler hos nogle kristne, men opleves som uproblematisk af andre kristne.

3.

Det er her på sin plads med en indskudt bemærkning om det klart forbudte - og måske ikke mindst det klart tilladte. Det er ubestrideligt, at man ikke bør handle imod sin samvittighed, hvis man med samvittighed mener den genfødte ånds tale i ens indre. Faktum er imidlertid, at dette ofte forveksles med det billede af rigtigt og forkert, som mennesker er vokset op med eller blevet præget med; og i nogle tilfælde hvor man enten har været genstand for en overdreven religiøs opdragelse eller personlige og traumatiske oplevelser. Det er således forståeligt, men strengt taget ikke bibelsk, hvis en person, der er blevet misbrugt af en alkoholiseret far, udvikler en overdreven reservation overfor alkohol; eller en person, som er vokset op i et eks-

tremt miljø,³ stadig har reservationer overfor mange ting, som andre kristne ikke skænker en tanke.

Mens man næppe har mandat til at betvivle andres samvittighedsvalg i almindelighed, så er sagen imidlertid en anden, hvis denne forbyder det klart tilladte.

En konkret og tænkeligt eksempel kunne således være den enke eller enkemand, som mener/føler, at vedkommende ikke kan få Guds vel-signelse til at gifte sig igen efter sin ægtefælles død. Bør man møde et sådant menneske med holdningen, at det skal følge sin samvittighed, fordi Gud måske har talt noget særligt i vedkommendes tilfælde? Eller bør man gå i rette med det følte, men misforståede forbud, således at vedkommende sættes fri til at gifte sig igen, når og hvis den rette kommer ind i billedet?⁴

Det er ikke aldeles ukompliceret på det sjælesørgelige plan, men i sidste ende er spørgsmålet, om Gud kan tillade noget, han har forbudt; og om han kan forbyde noget, han har tilladt. Altså om Gud mht. den personlige ledelse kan tale modsat af, hvad han har sagt i sit ord.

Det giver formodentlig sig selv, at det netop ikke gælder, at Gud individuelt kan tillade det, han har forbudt i sit ord. Ingen vil godtage en påstand om, at Gud havde gjort en undtagelse i den enkeltes tilfælde og her havde tilladt f.eks. utroskab. Guds Ord er absolut. Men det samme må gøre sig gældende, hvis nogen måtte hævde, at Gud havde forbudt dem noget, som ellers ifølge hans ord er tilladt. Her må det være tilladt, bibelsk, ja, til og med evangelisk frigørende at konfrontere en sådan vildledt samvittighed med Guds Ord for at sætte den pågældende fri af falske bindinger.

4.

Hvis vi nu vender tilbage til de egentlige adiaforaspørgsmål, så er det vel rigtigt, at der ikke er nogen skarp og veldefineret grænse i forhold til det banale på den ene side og det klart tilladte eller forbudte på den anden side. Gennem tiden har kristne jo i almindelighed ofte været uenige, og nogle kristne har med bestemthed hævdet syns-

³ Amish, som de fleste nok kender af omtale, ville her kvalificere sig som eksempel, såvel som de fleste sekter og kulter.

⁴ Paulus' ord i 1.Kor.7,39 er jo her helt entydige og klare, hvad angår det tilladelige i et nyt ægteskab efter den første ægtefælles død.

punkter på områder, som andre kristne med et skuldertræk ville betegne som adiaforaspørgsmål.

Det prototypiske bibelske eksempel er helligdage og spiseregler. Formodentlig er der tale om jøder eller proselytter, der efter at være kommet til tro fandt det vanskeligt at forkaste de regler mht. spisevaner og sabbatsfejring, man var vokset op med.

Den problemstilling er sjældent aktuel idag, men det er ikke svært at slutte analogt til f.eks. den tidligere alkoholiker og dennes skarpe og følelsesmæssige modvilje mod andres indtagelse af alkohol. Den tidligere ludomans skarpe afvisning af det, andre måtte betegne som et harmløst spil kort. Eller i det hele afvisningen af eller reservationer overfor musikstile, musikinstrumenter, danse, tatoeringer, påklædningsformer eller hvad nu, man via association forbinder med sit gamle liv eller en verdslig livsstil i almindelighed.

Listen er ikke udtømmende og vil tillige kunne omfatte job- og karrierevalg, hvor f.eks. børsmægler og børsspekulant af nogle utvivlsomt ville blive fundet problematiske og måske i sidste ville skulle rubriceres som adiaforaspørgsmål.⁵ Ligesom regler for kirkens struktur, embeder og rammer i et vist omfang må placeres i samme kategori.

Skulle man finde et prototypisk og nutidigt eksempel kunne det derimod godt være indtagelse af alkohol, hvortil der er knyttet mange af de samme problemstillinger som til helligdage og spiser; men principperne er selvsagt gældende i enhver sag af samme karakter.

Den positive radikaliserings i form af forstærket fokus på Guds ord og evangeliets forkyndelse, som har kunnet findes i alle vækkelsesbevægelser, har desværre ofte i sit kølvand har trukket en unødvendig og ubibelsk radikaliserings af mange mindre spørgsmål, som i praksis har udelukket en lang række mellemting, der i stedet (oftest) er blevet kategoriseret som absolut forkerte. Her må det være på sin plads at minde om, at en af de største vækkelsesprædikanter nogensinde, nemlig Paulus, åbenbart ikke så noget problem i at kræve radikalitet i de grundlæggende og vigtige ting, men give frihed i de sekundære og mindre betydningsfulde.

⁵ Det er da også her relevant at minde om, at f.eks. købmand, der nu typisk anses for en legitimt erhverv, i middelalderkirken betragtedes med stor skepsis, fordi man mente, der var ubibelsk med "arbejdsfri profiter".

5.

Det centrale kendetegn ved adiaforaspørgsmål er, at oprigtige kristne kan og vil være uenige. I øvrigt gudfrygtige og bibelkyndige kristne kan stå på hver sin side i et givet stridsspørgsmål og forbyde hhv. tillade, misbillige hhv. bifalde en given praksis. Her adskiller situationen sig fra sekter og kulturer, der (tillige) er uenige i det, som er klart og åbenlyst, og som enten vil forbyde det, som er klart og tydeligt tilladt, eller vil tillade det, som er klart og tydeligt forbudt - eller som i det hele vil hævde en position, som er klart i modstrid med Skriften. I adiaforaspørgsmål derimod vil oprigtige kristne på hver side føle sig overbeviste i sin sag, uanset om det alene bunder i en følt overbevisning eller om man hver især kan finde skriftsteder, der kan tolkes til støtte for ens synspunkt; og man vil stå på hver sin side uden at (kunne) nærme sig hinanden.

Til dels skyldes dette forskellige forudsætninger, idet hver enkelt er farvet af sin baggrund og ballast; men det skyldes velsagtens også i et vist omfang det banale, at vi alle ser stykkevist,⁶ og at vi derfor på nogle og mindre vigtige områder ganske enkelt ikke besidder evnen til at komme til bunds i en given problemstilling.

Der vil måske være dem, der måtte hævde, at der her er tale om et pseudoproblem. At hvis vi havde en enhedskirke som på den første kirkes tid, ville påståede adiaforaspørgsmål være blevet afklaret af det kirkelige lederskab og dermed ophøre at være adiaforaspørgsmål. Eller hvis vi havde tilstrækkeligt dygtige teologer, ville fejlagtige opfattelser blive tilbagevist og en entydig sandhed stå tilbage. Sådanne spørgsmål overser bevidst eller ubevidst, at selv i den første enhedskirke og med tilstedeværelsen af åndelige kæmper som Paulus i sin midte skæres der ikke igennem i de oplagte spørgsmål. Selvom Paulus vel er fri og klar i sin forkyndelse, skaber han plads i kirken til, at kristne kan have forskellige synspunkter og søger i stedet at skabe en ramme, hvori de troende trods forskelle i synspunkter kan sameksistere og bevare kirkens enhed.

Den bibelske praksis må derfor tage afsæt i Paulus' undervisning på området. Et af de helt fundamentale træk af denne er definitionen af de to

⁶ Jvnf. 1.Kor.13,9

grupper, "de stærke" hhv. "de svage", som det implicit fremgår af Rom.14,1-23.

Den svage spiser kun grøntsager, men den (underforstået) stærke føler sig fri til at spise hvad som helst. Den svage er samvittighedsmæssigt eller følelsesmæssigt pålagt nogle begrænsninger, som den stærke ikke er pålagt. Når Paulus i v.14 slår fast, at "intet er urent i sig selv", så er det klart, at han undtager åbenlyse synder og det, som er klart forbudt. Men det er lige så klart, at han opretholder det princip, at al mad er ren, ligesom Jesus selv gjorde;⁷ og dette "intet" må kunne udstrækkes til alt det, Gud har skabt, og formodentlig også til kulturelle udtryksformer, som ikke specifikt er forbudt.⁸ Problemet er ikke, at den slags substantielt er urene, syndige eller forbudte, men at den svage opfatter dem som sådan.

På et principielt og læremæssigt plan tager Paulus således den stærkes parti. Adiafora spørgsmål vil typisk - eller aldrig - være forkerte i sig selv, men alene for den, som oplever og føler dem forkerte. Det samme ses i versene 20 og 23, hvor her den konkrete spise bliver forkert og fører til dom, fordi eller hvis man spiser i modstrid med sin egen samvittighed.

På det praktiske og sjælesørgeriske plan tager Paulus derimod ikke parti. Han befaler begge grupper at tage hensyn til den anden. Den svage må ikke dømme den stærke, og den stærke må ikke ringeagte den svage, fremgår det af vers 3. Det er fristende for afholdsmanden at fordømme den kristne, der drikker alkohol, og at regne ham for en kødelig og verdslig kristen. Det er omvendt fristende for ikke-afholdsmanden at se ned på afholdsmanden og dennes tilsyneladende overfølsomme samvittighed. Men Paulus forbyder begge dele. Faktisk tvinger hans befalinger dem begge til at sameksistere i fred og fordragelighed og ikke skabe splittelse over deres forskellige synspunkter. Det samme gælder selvsagt ethvert andet stridsområde, både det datidige og tidstypiske omkring sabbatter og svinekød eller varierende nyere problemstillinger.

Simpelt sagt skal den, som føler, det er forkert at drikke alkohol, derfor lade være med dette.

⁷ Jvnf. Mark.7,19.

⁸ Med andre ord er hverken alkohol, svinekød, trommer, elguitarer, kortspil, dans eller jeans forkerte i sig selv; men mad og drikke, musik, spil, fester og tøj kan naturligvis misbruges og fordrejes i en perverteret eller syndig form.

Mens den, som omvendt ikke har samvittigheds-kvaler hermed, er fri så længe det ikke fører til fuldskab og misbrug. Den, som ikke føler sig fri til at spise svinekød, skal lade være. Den, som føler sig fri, kan frit gøre det. Den, som føler, det er forkert at lytte til ikke-kristen musik, bør afholde sig fra det, mens den, som ikke føler et sådant forbud i sin samvittighed, er fri til at gøre det. Den kvinde, som mener, hun bør afholde sig fra makeup, bør gøre det, mens den, som ikke føler dette, er fri til at bruge makeup. Den, hvis samvittighed forbyder ham at købe en lottokupon eller investere i aktier, bør lade være, mens den, hvis samvittighed ikke forbyder det, har lov at gøre det. Begge parter bør i hvert enkelt tilfælde kunne gøre deres hjerte rummeligt og favne oprigtige kristne med andre synspunkter.

6.

Selvsagt er der i nogle tilfælde særlige hensyn at tage, nemlig i hensynet til at beskytte den svage mod fristelsen til at følge den stærkes eksempel og derved overtræde sin egen samvittighed. Paulus foreskriver i Rom.14,13 at ens frihed ikke må blive til fald for den anden, og i 1.Kor.8,9 rejser den-ne problemstilling sig igen med hensyn til kød ofret til afguderne, hvis man da ikke henholder sig til det måske mere absolutte forbud på dette område.

Selvfølgerlig rejser dette nogle praktiske problemstillinger. Hvor langt går hensynet? Hvad behøver jeg tage hensyn til? Skriften giver ikke detaljerede retningslinjer, men udelukker omvendt overdrevne konklusioner. Jesus forvandlede vand til vin, og det er bibelsk veldokumenteret, at han selv drak vin i modsætning til f.eks. Johannes Døbereren.⁹ Paulus underviser klart om, at al mad faktisk er rent i sig selv.¹⁰ Begge dele er åbenbart og bibelsk.

Det er altså klart, at det ikke er handlingen i sig selv, som frister, for Gud frister ingen, og Jesus ville af samme grund ikke kunne gøre noget, som fristede andre. Ej heller kan forkyndelsen, f.eks. om at noget ikke er urent, i sig selv friste nogen til at handle imod deres egen samvittighed, for ellers ville Bibelen friste til synd. Det forekommer snarere

⁹ Se Matt.11,18-19, hvor modsætningen mellem Jesus og Johannes Døbereren, såvel som i øvrigt andres fejlagtige beskyldninger mod ham, viser, at Jesus drak (alkoholholdig) vin som de fleste andre på den tid, men i modsætning til netop Johannes Døbereren.

¹⁰ Jvnf. Rom.14,14.

at være i det direkte møde med næsten, at man eventuelt må tage givne hensyn, ikke i en bred almindelighed eller i den principielle diskussion.

Omvendt gælder, at adiaforaspørgsmål qua deres natur er fritaget for broderlig korrektion. Hvor den kristne må og ofte skal gå i rette med den bror, som lever i åbenlys synd, gælder dette selvklart ikke, hvor der er tale om adiaforaspørgsmål, som kun for den ene er forkerte.¹¹

Meget må her overlades til den enkelte troende i mødet med andre troende, hvor den stærke i nogle tilfælde må tage konkret hensyn til den svage, men hvor begge parter påbydes gensidig hensyntagen og respekt.

7.

Afslutningsvist er det værd at pointere den betydning, adiafora har for kirkens enhed. Den enhed, som Jesus bad om, og som vi er påbudt, er ikke enighed i ethvert spørgsmål, men enhed i fællesskab og retning. Og hvor det er let at elske den, der er som en selv, og let at være ét med den, man er enig med i et og alt, så er det udfordrende at elske den, man er vidt forskellig fra, og vandre i takt med den, man er dybt uenig med. Men hvis man ser bort fra sådanne stridsspørgsmål, som angår klare og grundlæggende sandheder, og som er uomgængelige, vil det netop være en sådan enhed, der er forbilledlig.

Adiafora er her en velsignelse for kirken; dels fordi den er et vidnesbyrd om, at evangeliet er større end de mange mindre problemstillinger, vi står med; dels fordi det løfter en lang række spørgsmål ud af den kirkelige sfære, hvor man nødvendigvis må nå til enighed i kirken, og over i privatsfæren ind under den enkeltes vandring med Gud.

¹¹ Pragmatisk vurderet afhænger grænsedragningen i ikke ubetydelig grad af normerne i det konkrete fællesskab, men som princip er det ubestrideligt.